

Opponensi vélemény

Király Miklós: „Nemzetközi adásvétel és jogegységesítés”

c. akadémiai doktori művéről

I. Általános méltatás

Király Miklós doktori műként benyújtott monográfiájában (*Nemzetközi adásvétel és jogegységesítés. Kollíziós és anyagi jog – kölcsönhatás, verseny, együttélés*, ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 2022, 325 pp.) egy fontos és időszerű téma nagyívű, egyszersmind alapos bemutatására vállalkozott. A hazai szakirodalomban a nemzetközi adásvételre vonatkozó szabályozás kollíziós jogi és anyagi jogi egységesítése fejlődésének átfogó, monografikus bemutatására eddig még nem került sor, de a nemzetközi szakirodalomban is csak korábbi, részben már elavult monográfiákat lehet találni erre a témára nézve.

A mű hitelesen tükrözi a Szerzőnek a hatalmas és szerteágazó matéria fölötti szuverén uralmát, a nemzetközi magánjogban, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogában, az európai uniós jogban, valamint a magánjogtudományban és az összehasonlító jogtudományban szerzett kiemelkedő jártasságát, amelyben benne foglaltatik számos külföldi jogrendszer, beleértve pl. az Amerikai Egyesült Államok jogát is, vonatkozó normaanyagának, bírói gyakorlatának és szakirodalmának alapos ismerete. Imponáló, hogy a Szerző milyen otthonosan mozog mind a *civil law*, mind a *common law* világában, jól eligazodik a különféle jogi kultúrákban, és emellett gyakran tekint vissza a múltba is, az elmúlt egy évszázad releváns előzményeinek feldolgozását kimondottan felvállalva. Az uralkodó angol terminológia használata mellett rendszeresen felbukkannak a szövegben francia, német és olykor olasz terminus technicusok is, de nem mellőzi a Szerző a témába illeszkedő latin szakkifejezéseket és sententiákat sem (pl. *in dubio contra proferentem*).

A Szerző a szerteágazó matériának nem pusztán a leírására törekszik, hanem kreatív módon igyekszik a jelenségeket egymással összehasonlítani, és a két szféra, nevezetesen a kollíziós jogi és az anyagi jogi szabályozás közötti átjárásokat, ahogyan szemléletes csillagászati hasonlattal élve mondja: a „féreglyukakat” is felderíteni. A Szerző a normatív és faktuális jelenségek regisztrálása mellett fontos jelenkori fejlődési tendenciákat is konstatál, így pl. a nemzetközi anyagi jogi egyezményeknél a nemzetközi magánjog irányában egy megengedőbb viszonyulás jelentkezését, valamint a nemzetközi magánjogi, nemkülönben az anyagi jogi egységesítés fejlődésében az akarati autonómia szerepének felértékelődését.

A disszertáció tézisei megalapozottak, kiérleltek. A tézisek közül a jelen általános méltatás keretében van alkalmam kiemelni, hogy igen tanulságosak a Szerzőnek azok az elemzései, amelyekből kitűnik, miszerint a nemzetközi jogegységesítés folyamata időről-időre akadályokba ütközik, és a jelenkorban sok tekintetben apály érzékelhető. Fontos meglátása a Szerzőnek, miszerint az európai jogegységesítés bizonyos mértékben háttérbe szorította a korábban keletkezett globális egyezmények szerepét.

Kreatív meglátásként értékelem, hogy a Szerző több alkalommal is konstatálja a „jogforrások beszélgetését”, amely távoli párhuzamot mutat az alkotmányos párbeszéd Drinóczi Timea által vizsgált jelenségével.

A monográfia kiemelendő pozitívuma, hogy a Szerző több alkalommal idéz olyan klasszikus, de ma már majdnem elfeledett magyar jogtudósokat, mint Grosschmid Béni, Gajzágó László, Kuncz Ödön és Szászy István.

A Szerző a konklúziók körében megállapítja (291. old.), hogy nem reális az adásvételi jog anyagi jogi szabályainak globális egységesítése, ekként a nemzetközi magánjog mint kollíziós jog örökös érvényű küldetéssel rendelkezik. Rámutat másfelől arra is, hogy amennyiben sikerülne a nemzetközi magánjogi (kollíziós jogi) szabályok globális egységesítése, az természetéből adódóan nem tenné szükségtelenné az anyagi jogi egységesítésre való törekvéseket.

A monográfia bevezetésében mintegy *a priori* előrevetített ún. főeglyukakat a Szerző *a posteriori* kiváltképpen abban a jelenségben látja konstatálhatónak, hogy „néha maguk az anyagi jog egységesítésére hivatott egyezmények is tartalmaznak hivatkozást a nemzetközi magánjogra”, vagy „éppen nemzetközi magánjogi normákat, illetve szabályozási hézagokat, amelyek az egységes szabályozás helyett valamelyik állam jogrendszerének alkalmazásához vezetnek” (292. old.).

A Szerző által plasztikusan leírt és a vonatkozó források és szakirodalom felhasználásával hitelesen megvilágított jelenségek fölött elgondolkodva némi nosztalgiával gondolhatunk vissza a klasszikus római jogra, amely Pólay Elemér találó kifejezésével élve három kontinensre kiterjedő, több évszázadon át érvényesült „árucsere világjog” volt, amely kiváltképpen az *emptio venditio* és a *stipulatio* egymást jól kiegészítő szabályrendszerével hatékonyan biztosította egy világbirodalom fejlett árucsereviszonyainak jogi infrastruktúráját. Nemzetközi magánjoginak nevezhető problémák mindazonáltal a Római Birodalomban is felmerültek, amelyek Hamza Gábor akadémikus kutatásai szerint egy, a provinciák lokális jogrendszerei közötti viszonylatban érvényesülő, ekként interprovinciálisnak nevezhető kollíziós magánjog kialakulásához vezettek, még ha ez a joganyag csak egy kezdetleges stádiumot ért is el, és nyilván nem hasonlítható pl. a Bartolus által a XIV. században kidolgozott státútumelmélet dogmatikai nivójához.

II. Egyes kutatási eredmények méltatása

Szemléletesen mutatja be a Szerző, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog forrásai különféleképpen viszonyulnak a fogyasztói ügylet fogalmához, összefüggésben azzal is, hogy definiálják-e a kereskedelmi ügylet fogalmát (176. skk. old.)

A Hágai Alapelvek 11. cikkében szereplő közrendi klauzula kapcsán a Szerző joggal mutat rá annak megszorító jellegére, amely szemléletesen tükröződik a „manifestly incompatible” kifejezésben (148. old.). Ez a megoldás párhuzamot mutat az új Ptk. 6:96. §-ával, amely szerint „Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik.” Egy fokkal távolabbi, de releváns analógiát képez a „manifestly” kritérium tekintetében a

svájci ptk. 2. cikk. 2. bek.: „Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz.” / „L’abus manifeste d’un droit n’est pas protégé par la loi.”

Fontos megállapítás, hogy az UNIDROIT Alapelvek 2010-es kiadásában jelent meg először a jóerkölcsbe ütközés, ill. a jogellenesség (*immorality or illegality*) miatti érvénytelenség szabályozása (187. old.).

Igen alapos elemzést és értékelést ad a Szerző az egységes szerződési jog értelmezésének kérdéseiről (206. skk. old.) Rámutat arra (209. old.), hogy az 1980-as Bécsi Vételi Egyezmény szövegében mintegy 40 helyen szerepel utalás – különféle formákban – az ésszerűségekre (*reasonableness*). A Szerző szakavatottan kommentálja a *good faith* terminológia használatát a Bécsi Vételi Egyezmény szövegében, amely megállapítása szerint némi bizonytalanságot okoz a német *Treu und Glauben* fogalmával összevetve (212. sk. old.). Utal e vonatkozásban a Szerző az angolszász jogászok fékező szerepére az UNIDROIT Kormányzótanácsában (214. old.). Szintén értékesek a Szerzőnek azok a további részletes fejtegetései, amelyeket a generálklauzulák szerepéről a jogegységesítés és a kereskedelmi szokások kapcsán tesz (223. skk. old.). Kiegészítésként utalok arra, hogy korábbi tanulmányaimban (az ELTE ÁJK 350 éves jubileuma, valamint a Miskolczi Bodnár Péter 60. születésnapja tiszteletére megjelent ünnepi kötetben) a *Draft Common Frame of Reference* kurzórius elemzése során alkalmam volt rámutatni arra, hogy az objektív *bona fides* szerepét a DCFR szövegében jelentős mértékben a *reasonableness* tölti be, amely elvnek kutatást érdemlő gyökerei vannak az európai jogi kultúrában. A Bécsi Vételi Egyezmény értelmezési problémáiról, beleértve az objektív *bona fides* és az ésszerűségi alapelv szerepét, úgyszólván naprakész áttekintést ad, gazdag szakirodalmi apparátussal, J. P. Vujacic: *Interpretation of the CISG*, in: L. Antonioli et al. (cur.): *Studi in onore di Gian Antonio Benacchio. Le frontiere del diritto comparato ed europeo*. Napoli 2025, 543-573. old.

A Szerző rámutat arra, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog forrásai, így pl. a Bécsi Vételi Egyezmény tudatosan szűkíti le a nemzetközi adásvétel körét az ingó testi dolgokra, és ebben a körben tovább él a római jogi eredetű terminológia (*tangible things, corporeal objects*). Kiegészítőleg jegyzem meg, hogy a római jog fejlődése során egy ellenkező előjelű folyamat ment végbe, amennyiben a fokozatosan parttalanná váló *emptio venditio*nak tárgyát képezhetette úgyszólván minden olyan jószág, amelyért pénzt lehetett fizetni, és emiatt elhatárolási nehézségek keletkeztek a *locatio conductio*val és bizonyos értelemben a *cessio*val összefüggésben is.

Az összehasonlító jogtörténészek örömmel láthatják, hogy Király Miklós monográfiájának tanúsága szerint a középkori eredetre visszanyúló *lex mercatoria* fogalma napjainkban sem veszítette el aktualitását, amennyiben ez a globális dimenzióban bejáratott fogalom mind latin elnevezését tekintve, mind pedig tartalmi értelemben véve tovább élő realitást képez napjainkban is. E sorok írójának a fülébe cseng, hogy Mádl Ferenc akadémikus milyen nagy szeretettel beszélt nemzetközi magánjogi előadásain és speciális kollégiumi óráin is számos egyéb jogtörténeti adalék mellett a *lex mercatoriáról*. Öröm látni, hogy a néhai Mesternek a jogtörténet és a jogösszehasonlítás iránti közismert érzékenysége milyen szép és méltó folytatásra talál jeles Tanítványának munkásságában.

III. Kritikai észrevételek

A monográfia szerkezeti felépítése a hat nagy fejezet szintjén teljesen logikus, de a kötetbe jobban belelapozva helyenként meglepetések érik az olvasót. A különféle nemzetközi egyezmények és tervezetek személyi hatályával a Szerző megkésve és némiképp elnagyoltan foglalkozik a 189. sk. old. A 265. old. a késedelmi kamatokkal foglalkozó alpontot követően mintegy váratlanul bukkan fel a szellemi tulajdonjog védelméről szóló alpont (255. skk. old.), és a további tematikus szekvencia logikája sem magától értetődő.

A források és a szakirodalom felhasználása imponálóan széles spektrumban realizálódik, mindazonáltal a Szerző kissé mostohán bánik a *Draft Common Frame of Reference* 2009 októberében napvilágot látott teljes kiadásával (*Full Edition*), amelyre az optimálisnál nézetem szerint csekélyebb mértékben támaszkodik. Hiányzik az irodalomjegyzékből Zimmermann alapvető kötelmi jogi munkája (*The law of obligations. Roman foundations of the civilian tradition*, 3rd ed. Oxford 1996). A Szerző a monográfia megírása során még nem vehette figyelembe, de jövőbeli kutatásaira tekintettel tisztelettel a figyelmébe ajánlanám a római adásvételi jog legújabb, monografikus jellegű összefoglalását Wolfgang Ernst oxfordi regius professor tollából, amely a *Handbuch des römischen Privatrechts* (Mohr Siebeck, Tübingen) II. kötetében jelent meg 2023-ban (2039–2288 old.).

A 21. old. a Szerző helyesen utal arra, hogy a *lex mercatoria* történetileg kialakult fogalmára egységes definíció nem adható. Ennek kapcsán szerencsés lett volna hivatkozni az *Összehasonlító jogtörténet* c. egyetemi tankönyvben (5. kiadás: ELTE Eötvös Kiadó, 2022) referált további szakirodalomra is, így különösen Albrecht Cordes: *The search for a medieval 'lex mercatoria'*. In: Vito Piergiovanni (ed.): *From 'lex mercatoria' to commercial law*. Duncker & Humblot, Berlin 2005. 53-67.

A Szerző a 18. old. különbséget tesz a jogegységesítés és a jogharmonizáció között. Szerencsés lett volna utalni e vonatkozásban Giannantonio Benacchio olasz komparatista és magánjogász 2003-ban magyarul is megjelent munkája (*Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog, Kereskedelmi jog*, Osiris) nyomán arra, hogy az egységesítésen belül is megkülönböztethető a tételes jogi szövegek azonosságában kimerülő uniformizáció, másfelől a normaszövegek egységes értelmezésére is kiterjedő unifikáció, amely utóbbit magyarul talán egyöntetűsítésnek lehet nevezni.

A Szerző nem, vagy csak érintőlegesen (pl. a 184. old.) foglalkozik azzal a kérdéssel, milyen tényezők állnak annak a jelenségnek a hátterében, hogy az adásvételi jog egységesítését szolgáló nemzetközi egyezményeket ratifikáló államok száma meglepően széles skálán szóródik. Ugyancsak mintegy *en passant* konstatálja a Szerző a 183. old., hogy a Bécsi Vételi Egyezmény tárgyi hatálya olyan szűken került megállapításra, hogy „az általános szerződési jog mintegy fele” (*sic!*) nem tartozik az Egyezmény tárgyi hatálya alá. A szabályozási lakúnak összehasonlító bemutatására sor kerül ugyan, de az olvasónak e vonatkozásban formailag és tartalmilag is hiányzete támadhat.

A források keletkezésének és lényegi tartalmának ismertetését csak alkalmoszerűen egészítik ki olyan empirikus információk, mint pl. az a Bonell nyomán regisztrált tény, miszerint az UNIDROIT Alapelveket 2010-ig mintegy 240 esetben alkalmazták (48. old.). Ez az adat a jelek szerint a publikált választottbírói ítéletekre vonatkozik.

A Szerző az indokolt hangsúllyal utal arra (40. old.), hogy 1936-ban jelent meg a római jog területén is excelláló Ernst Rabel nagy összehasonlító jogi monográfiája, a *Das Recht des Warenkaufs*. E tekintetben szükséges megjegyezni, hogy e híres opusz 1936-os berlini megjelenésének ténye egyáltalán nem tekinthető magától értetődőnek, Rabel ugyanis származása miatt Németországban 1933 után üldözötté vált. Berlini egyetemi katedrájától már 1933-ban megfosztották, és a náci rezsim csak kivételképpen, Rabel kiemelkedő nemzetközi tekintélyére, valamint az általa művelt fontos szakterület politikamentes jellegére figyelemmel tűrte még néhány évig, konkrétan 1937-ig, hogy Rabel irányíthassa az általa alapított híres, a II. világháborút követően Hamburgban újraalapított kutatóintézetet. A könyv 1936-os megjelenését követő évben Rabelt intézetigazgatói állásából elmozdították és emigrációra kényszerítették.

A Szerző a 43. skk. old. foglalkozik az 1980-as Bécsi Vételi Egyezményrel. Szerencsés lett volna utalni arra, hogy az előkészítésben Eörsi Gyula akadémikus fontos és sikeres szerepet játszott az egyezményt kimunkáló ENSZ-konferencia elnökeként, ld. pl. Eörsi Gyula: Az 1980. évi Bécsi Nemzetközi Adásvételi Konvenció margójára és ürügyén, *Állam- és Jogtudomány* 24 (1981/1) 7. skk. old. Hivatkozható lett volna továbbá Eörsi: The “Unifying Product”: A Door to Myth or Reality? *The American Journal of Comparative Law* 25 (1977) 658. skk. old.; Uő: Problems of Unifying Law on the Formation of Contracts for the International Sale of Goods, uo. 27 (1979) 314. skk. old.

Örvendetes, hogy a Szerző utal a hazai szakkörökben viszonylag kevésbé ismert Páviai Csoport jogegységesítésre irányuló munkájára (51. old.), amelyet a romanistaként is kiváló Giuseppe Gandolfi páviai professzor irányított. Benacchio idézett munkája nyomán utalhatott volna a Szerző a trentói *Common Core Project* hasonló irányú fáradozásaira is, nemkülönben a McGregor-féle szerződési jogi tervezetre, amely a *common law* és a *civil law* közötti szakadék áthidalására vállalkozott.

A 70. old. a Szerző az adásvételt évezredes jogügyletként méltatja, amelynél az eladó köteles a dolog tulajdonát átruházni a vevőre, valamint köteles a dolgot a vevő birtokába adni. Ha ilyen tág retrospektívába helyezzük a dolgokat, akkor az eladó tulajdonátruházási kötelezettsége nem nevezhető az adásvétel esszenciális elemének. Mint ismeretes, a római jog nem kötelezte az eladót a tulajdonjog átruházására, hanem csak arra, hogy legalább elbirtoklás útján biztosítsa a vevő tulajdonszerzését (feltéve, hogy az adásvételnek egyáltalában a célját képezte az áru tulajdonjogának megszerzése a vevő által), és ennek megfelelően az eladó jogszatossága a római jog szerint csak elperlés (*evictio*) esetén került előtérbe. A francia típusú jogrendszerek ma is megállnak az evictiós jogszatosság szintjén, ld. pl. a *Code civil* 1626. cikkelyét, amely ma is az eredeti, 1804-es napóleoni szövegezéssel hatályos. Más kérdés, hogy a dolog birtokának (azonnali) átruházása köztudomásúlag csak a normál esetben szükséges, nota bene, néhány ezzel kapcsolatos kivételre maga a Szerző is utal.

Végül néhány apróság. Zavaró, hogy a Szerző a „rules of law” kifejezést gyakran használja ’nem állami jogi normák’ értelemben, néhol azonban, pl. a 118. old. utal arra, hogy

ez a kifejezés tágabb jelentésben értelmezendő. A *punitive damages*-t nem feltétlenül indokolt büntetőjogi természetű kártérítésnek nevezni (ld. ekként a 146. old.), minthogy az ezen a címen megfizetendő pénzösszeg, eltérően a különféle büntető törvénykönyvekben előírányzott pénzbüntetésektől, nem az államot, hanem a sérelmet szenvedett magánfelet illeti meg, ekként helyesebb magyar fordítás a sérelemdíj. Említést érdemlő elütések: qui eligit [iudicum] <iudicem> (109. old.); lex [limitatis] <limitativa> (140. old.).

IV. Összefoglalás

A fenti kritikai észrevételek természetesen nem homályosíthatják el azt a feltétlenül kedvező értékelést, amelyet e sorok írója Király Miklós professzor úr doktori műként benyújtott monográfiájáról mind formai, mind tartalmi vonatkozásokban kialakított, és a fenti általános és részletes méltatásban kifejezni igyekezett. Az Opponens meggyőződése, hogy a komoly, eredeti kutatások alapján, nagy szaktudás birtokában, átlagon felüli erudícióval és igényességgel megalkotott, szignifikáns új tudományos eredményeket felmutató, nemzetközi viszonylatban is hézagpótló jelentőségű doktori mű minden tekintetben messzemenően megfelel azoknak a formai és tartalmi követelményeknek, amelyek az MTA doktora cím elnyerésére benyújtott pályaművel szemben támaszthatók.

A fentiek alapján tisztelettel javaslom, hogy az MTA Doktori Tanácsa szíveskedjék nyilvános vitára bocsátani Király Miklós doktori művét, és már most javaslom, hogy a Bíráló Bizottság a nyilvános vita alapján szíveskedjék olyan értelmű határozatot hozni, amelyben javaslatot tesz az MTA Doktori Tanácsa felé arra, hogy az MTA doktora cím Király Miklós részére odaítéltesse.

Budapest, 2026. június 1.

Földi András
az MTA levelező tagja